

ВОЛКОВА Д.Є.

асистент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЇ У ПРАЦЯХ РАДЯНСЬКИХ КОНСТИТУЦІОНАЛІСТІВ

Вчені та практики, які досліджують громадські організації в Україні, наразі активізували свої зусилля з огляду на оновлення законодавства у цій сфері – Закон від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян» було замінено на Закон України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання» (набув чинності з 1 січня 2013 р.). Думається, що у цьому процесі стануть у нагоді напрацювання радянських дослідників –

фахівців у сфері конституційного права. Незважаючи на те, що за часів СРСР громадські організації існували в умовах антидемократичного режиму, радянські вчені залишили багато праць, у яких проблеми створення та функціонування громадських організацій розглядаються не з політичної точки зору, а з позиції оптимізації їхнього конституційно-правового статусу. Також, незважаючи на вид державного режиму, громадські організації як колективи людей, об'єднаних за інтересами, у процесі самоорганізації мають однотипні проблеми, вирішення яких може сприяти вивченню напрацьованих вчених-конституціоналістів, що досліджували громадські організації за часів СРСР. Крім того, дослідження історичного досвіду допоможе тому, щоб не повторювати помилок минулого як у законах, так і у підзаконних актах України.

Серед радянських авторів другої половини ХХ ст. найбільш активно цією проблематикою громадських організацій займалась відомий фахівець з державного та адміністративного права СРСР, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки РРФСР Цецілія Абрамівна Ямпольська. Коли йдеться про відображення конституційно-правового статусу громадських організацій за часів СРСР у сучасних публікаціях, вона є найбільш цитованим автором. Аналізуючи її праці, можна дійти висновку про те, що на це є причини: роботи Ц. А. Ямпольської мають найменший ступінь ідеологізації у порівнянні з працями її колег. Публікації Ц. А. Ямпольської мають здебільшого правовий, а не політичний характер.

Крім значної кількості статей у провідних юридичних журналах з цієї тематики, вона була автором двох монографій про громадські організації – «Общественные организации и развитие советской социалистической государственности», 1965 р. та «Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты», 1972 р. [1; 2], а ще одну монографію було написано колективом авторів за її участю та видано за її загальною редакцією – це праця «Общественные организации в политической системе. Аспекты взаимодействия с партией, государственными органами, трудовыми коллективами» 1984 р. [3].

Ц.А.Ямпольська також брала участь у написанні праці «Добровольные общества при социализме», 1976 р. [4], співавтором якої був Арон Ісакович Щіглик. Роботи А.І.Щіглика також не втрачають актуальності і сьогодні, при дослідженні громадських організацій, хоча вони мають дещо більшу ступінь політизації, ніж праці Ц.А.Ямпольської.

Основною працею А.І.Щіглика про громадські організації, написаною без співавторів, є монографія «Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование» 1977 р. [5]. Ця праця є дуже актуальною з сучасної точки зору, особливо коли йдеться про методологічні аспекти дослідження громадських організацій. Адже автор приділив значну увагу аналізу громадських організацій як об'єкту та предмету наукового пізнання, формуванню теорії громадських організацій, їхній системі, а також природі закономірностей громадських організацій та методам їхнього дослідження. Відповідні матеріали містяться у Главі 1 його праці. Також цікавими та актуальними залишаються положення Глави 4 роботи – «Формування системи громадських організацій». У ній йдеться про структуру системи громадських організацій за часів СРСР. Відповідні матеріали можуть бути використані наразі для аргументації того, що громадські організації мають бути вільними та незалежними (на відміну від вимог радянського законодавства), а їхнє об'єднання у систему небажане, але якщо до нього вдаються, то воно має бути добровільним. Як інститути громадянського суспільства, вони також мають бути незалежними від органів публічної влади, - і при обґрунтуванні цієї тези стануть у нагоді положення Глави 4 аналізованої монографії.

Що ж до її інших глав (усього праця А.І. Щіглика має їх шість), то у них автор розглядає організаційно-політичні та правові передумови становлення соціалістичних громадських організацій (Глава 2), жовтневу революцію та соціалістичні громадські об'єднання (Глава 3), основні етапи розвитку громадських організацій та їх роль у побудові соціалізму та комунізму (Глава 5) та закономірності розвитку і функціонування громадських організацій у політичній системі розвинутого соціалізму (Глава 6).

А.І.Щіглик виступив редактором та членом авторського колективу ще однієї ґрунтовної праці про громадські організації в СРСР – «Конституционный статус общественных организаций в СССР», 1985 р. [6]. Ця книжка містить п'ять глав, кожна з яких наповнена теоретичними розробками, що є цікавими і сьогодні. Автори ґрунтовно дослідили конституційний статус громадських організацій в СРСР, окремо зупинивши увагу на його загальній характеристиці (глава 1), на конституційних принципах утворення та діяльності громадських об'єднань (глава 2), їх конституційних правах та обов'язках у політичній сфері (глава 3) та в економічній сфері (глава 4), у сфері соціального розвитку (глава 5), а також на конституційних гарантіях діяльності громадських організацій (глава 6).

Співавторами А.І.Щіглика у роботі над цією книжкою були такі відомі радянські дослідники громадських організацій, як Г.А.Кудрявцева, О.В.Орлова, Д.В.Шутько. Кожен з них видавав і власні праці, присвячені конституційно-правовим питанням організації та діяльності громадських організацій в СРСР.

Серед фахівців як у сфері конституційного, так і у сфері цивільного права відносно часто цитується праця Г.А.Кудрявцевої «Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе. Правовой аспект», 1988 р. [7]. І дійсно – незважаючи на назву, ця робота Г. А. Кудрявцевої має не тільки і не стільки конституційно-правове, скільки цивільно-правове спрямування. Найбільш цікавим є те, як вона характеризує поняття та структуру матеріальної основи діяльності громадських організацій в СРСР, а також її характеристика системи нормативного регулювання майнових відносин громадських організацій (усі ці питання розглянуто у Розділі 1 її роботи).

О. В. Орлова та Д. В. Шутько у співавторстві написали невелику за обсягом (64 с.), але дуже корисну для дослідників громадських організацій в СРСР працю під назвою «Общественные объединения в СССР», 1991 р. [8]. Книжка написана у вигляді запитань та відповідей, та дійсно авторам вдалось у стислій формі надати історичну та юридичну інформацію про громадські об'єднання майже за весь період існування СРСР (1917-1991 рр.). Ця праця є цікавою для тих дослідників, які тільки-но починають вивчення конституційно-правового статусу громадських організацій в СРСР. У ній в узагальненому вигляді наводяться основні відомості про правову регламентацію створення та діяльності громадських організацій, їхні права та обов'язки, матеріальне забезпечення тощо. Також авторам вдалося розглянути різні види громадських об'єднань та виокремити їхні спільні риси і відмінності.

Резюмуємо, що у тезах розглянуто основні праці радянських вчених другої половини ХХ ст., у яких досліджено конституційно-правові проблеми створення та функціонування громадських організацій. Зроблено висновок про те, що найбільш плідним на сучасному етапі є звернення до робіт Ц.А.Ямпольської, А.І.Щіглика, Г.А.Кудрявцевої, О.В.Орлової, Д.В.Шутька. Вони мають загальний характер та висвітлюють проблеми громадських організацій, що не втратили актуальності і наразі.

Список використаних джерел:

1. Ямпольская Ц. А. Общественные организации и развитие советской социалистической государственности / Ц. А. Ямпольская. - М. : Издательство «Юридическая литература», 1965. – 197 с.
2. Ямпольская Ц. А. Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты / Ц. А. Ямпольская. - М. : Издательство «Наука», 1972. – 216 с.
3. Общественные организации в политической системе. Аспекты взаимодействия с партией, государственными органами, трудовыми коллективами / отв. ред. Ц. А. Ямпольская. - М. : Издательство «Наука», 1984. – 272 с.
4. Щиглик А. И. Добровольные общества при социализме / А.И.Щиглик, Ц.А.Ямпольская. – М. : Наука, 1979. – 372 с.
5. Щиглик А. И. Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование / А. И. Щиглик. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – 254 с.
6. Конституционный статус общественных организаций в СССР / отв. ред. А.И. Щиглик. – М. : Наука, 1985. – 200 с.
7. Кудрявцева Г. А. Материальная основа деятельности общественных организаций на современном этапе. Правовой аспект / Г. А. Кудрявцева. – М. : Наука, 1988. – 188 с.
8. Орлова О. В. Общественные объединения в СССР / О. В. Орлова, Д. В. Шутько. – М. : Знание, 1991. – 64 с.